

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל
לדמותה של רבקה
לפרשת חיי שרה (על פי שיעורים של הרב אמנון בזק והרב עזרא ביק)

אין ספק שהפרשה מבארת מדוע בחר ה' ברבקה. מידת החסד המאפיינת אותה בולטת כבר מעצם הרעיון שהעלה העבד, ומקבלת ביטוי מיוחד במסירות ובנדיבות שנהגה בו. עם זאת, עיון בפרשה מגלה עוד מעלות אחרות באופייה המיוחד של רבקה, המבארות אף הן את הבחירה בה.

בין אברהם לרבקה

בתחילת הפרשה אברהם שולח את עבדו לחפש אישה לבנו. אין הוא מציין אילו תכונות רצונו למצוא בכלתו, אך מסתבר שמן הבקשה

4. בראשית כ"ד ג

"לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני"

יכול העבד החכם¹ להסיק שצריכות להיות לה תכונות מוסריות נעלות, שאינן מצויות אצל בנות הארץ. על פי זה ערך העבד את הניסיון, שתכליתו: לזהות אישה בעלת חסד במיוחד.² מעניין הדבר, שתיאור דרך החסד של

לאחר קטע הפתיחה של הפרשה, המתאר את רכישת מערת המכפלה בידי אברהם כדי לקבור שם את שרה, מוקדשת שאר הפרשה ל"שידוך" של יצחק ורבקה. מיוחדת רבקה מכל האבות והאימהות, שעליה לבדה ביארה התורה באריכות למה נבחרה להיות משורשי האומה הישראלית. לבחירה זו ביטוי מיוחד בסיפור המרכזי בפרשתנו (פרק כ"ד), שבו שילוב ייחודי בין שתי בחירות: מצד אחד, עבד אברהם הוא שמגדיר את התכונות הייחודיות הנדרשות מן האישה כדי שתהא ראויה ליצחק. מצד שני, ברי שאין התכונות הללו אלא אות שהבחירה היא מאת ה'.

להנחה זו שותפים כל הצדדים בפרשה. כבר אברהם אומר לעבד שיזכה לעזרת שמים

1. בראשית כ"ד ז:

(ז) ה' אֱ-לֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לְקַחְנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאָרֶץ מוֹלְדָתִי וְאֲשֶׁר דָּבַר לִי וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לִי לֵאמֹר לְזַרְעֶךָ אֶתְּנֶנּוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכָו לְפָנֶיךָ וְלִקְחָתָ אִשָּׁה לְבְנֵי מִשְׁם:

גם העבד עצמו מדגיש כמה פעמים שהבחירה היא מאת ה', כגון:

2. בראשית כ"ד י"ד ומ"ח:

(יד) וְהִיא הַנְּעִרָ אֲשֶׁר אָמַר אֵלַיָּה הַטִּי נָא כַדָּךְ וְאֶשְׁתֶּה וְאֶמְרָה שְׁתֵּה וְגַם גִּמְלִיךָ אֶשְׁקָה אֲתָה הִכְחַת לְעַבְדְּךָ לִיצְחָק...

(מח) וְאֶקְדָּ וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לָהּ וְאֶבְרַךְ אֶת ה' אֱ-לֹהֵי אֲדֹנָי אֲבְרָהָם אֲשֶׁר הִנְחֵנִי בְּדֶרֶךְ אֲמַת לְקַחַת אֶת בֵּת אַחֵי אֲדֹנָי לְבָנוּ:

ובסופו של דבר, גם משפחתה של רבקה מכריזה כך

3. בראשית כ"ד נ-נא:

(נ) וַיַּעַן לָבֵן וּבְתוֹאֵל וַיֹּאמְרוּ מַה' יָצָא הַדָּבָר לֹא נוֹכַל דָּבָר אֲלֵיךָ רַע אוֹ טוֹב: (נא) הִנֵּה רַבְקָה לְפָנֶיךָ קַח וְלֶךְ וְתָהִי אִשָּׁה לְבֵן אֲדֹנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דָּבַר ה':

1 מפתיע הדבר שלאורך כל הסיפור התורה מעלימה את שמו של אחד מגיבוריו – הלוא הוא העבד הנאמן. כיצד יכול ספר בראשית לנקוב בשמן של עשרות דמויות שכמעט שאיננו יודעים עליהן דבר, מבני ברית ומשאינם בני ברית (מאנוש, קינן וירד ועד זמרן ויקשן ועד יומאל וימין ואוהד), ודווקא דמות כה מרכזית בסיפור ארוך כל כך לא נזכרה בשמה?! יתרה מזאת: כידוע, חז"ל (יומא כח ע"ב ועוד) זיהו את העבד עם אליעזר; והזיהוי מסתבר גם על דרך הפשט, שהרי אברהם עצמו כבר אמר "ויבן משק ביתי הוא דמשק אליעזר" (ט"ו, ב), ובפרשתנו הוא פונה אל "עבדו יקן ביתו המשל בכל אשר לו" (כ"ד, ב). ובכן, מדוע השמיטה התורה את שמו של אליעזר? דומה שהסיבה רמוזה בפרשה עצמה. כשהעבד מגיע לבית משפחת רבקה, הוא מסרב לאכול בטרם ימלא את שליחותו, ומציג עצמו: "עבד אברהם אנוכי" (פס' לד). לאורך כל הסיפור ניכרת מסירותו המלאה של העבד לאדונו, שאין בה כל נגיעה אישית. בין היתר מתבטאת מסירות זו בסימן שקבע העבד, מבלי שאברהם ציווהו על כך. השמטת שמו של העבד היא אפוא מעין 'אישור' של התורה שאכן מילא את שליחותו בשלמות.

2 בפשטות ראוי מעשהו של העבד לשבח, שהרי ניכרת בזה החשיבות שייחס לקיום תכונת החסד בנערה שתהיה אישה לבן אדונו. אך בפועל מצינו בזה גישות שונות. נאמר בגמרא במסכת חולין דף צה ע"ב: "כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתו בן שאול אינו נחש" (לסיפורו של יונתן בן שאול עיין שם"א ד). מה פשר הדברים? מן הרמב"ם (הלכות עבודה זרה פ"א ה"ד) נראה שהם אמורים לשלילה: "אין מנחשין כעכו"ם, שנאמר: 'לא תנחשו' (ויקרא י"ט, כו). כיצד הוא הנחש?... וכן המשים סימנים לעצמו: 'אם יארע לי כך וכך אעשה דבר פלוני, ואם לא יארע לי לא אעשה', כאליעזר עבד אברהם, וכן כל כיוצא בדברים האלו – הכל אסור; וכל העושה מעשה מפני דבר מדברים אלו לוקה". אבל הראב"ד השיג שם על הרמב"ם בחריפות רבה, וטען שכונות הגמרא שנחש כגון זה מותר. והוסיף

11. פס' מה-מו:

"וְהִנֵּה רַבְקָה יֹצֵאת וְכַדָּה עַל שְׂכָמָה וְתֹרֵד הָעֵינָה וְתִשָּׂא בְּרָאשִׁית כ"ד, יז
וְאָמַר אֵלֶיהָ הַשְּׂקִינִי נָא. וְתִמְהַר וְתֹרֵד כַּדָּה מֵעֲלֶיהָ
וְתֹאמַר שְׁתֵּה וְגַם גְּמֻלֶיךָ אֶשְׁקֶה וְאֶשְׁתֶּה וְגַם הַגְּמֻלִים
הַשְּׂקֵתָה"

ואולם, במציאות קרה דבר שונה במקצת

12. בראשית כ"ד יז-כ:

"וַיִּרְץ הָעֶבֶד לִקְרֹאתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְּמִיאִנִי נָא מֵעַט מִיָּם
מִכַּדָּה. וְתֹאמַר שְׁתֵּה אֲדֹנָי וְתִמְהַר וְתֹרֵד כַּדָּה עַל יָדָהּ
וְתִשָּׂא בְּרָאשִׁית כ"ד, יח
אִם כָּלֹו לְשִׁתֵּת. וְתִמְהַר וְתַעַר כַּדָּה אֶל הַשְּׂקֵת וְתִרְצֵ עוֹד
אֶל הַבָּאָר לְשָׂאב וְתִשָּׂא בְּרָאשִׁית לְכָל גְּמֻלִיו"

לדברי העבד, רבקה השיבה כפי שציפה ממנה להשיב:
"שתה וגם גמליך אשקה". אך אליבא דאמת, רבקה
פיצלה את דבריה: תחילה אמרה לעבד לשתות, ורק
משסיימה להשקותו הציעה להשקות גם את הגמלים.
ומדוע עשתה כן?

דומה שנגלית כאן עוד מעלה אחרת באישיותה המיוחדת
של רבקה. לו ענתה רבקה לעבד כפי שציפה, "שתה וגם
גמליך אשקה", הייתה בכך משום פגיעה בעבד, שהוא
נוכר בכפיפה אחת עם הגמלים. אבל רבקה נהגה בו
כבוד.

23 פעמים בסיפורנו משתמש העבד המסור במילה 'אדוני'
בנטיית שונות – וכוונתו, כמובן, לאברהם. רק פעם אחת
מוסבת מילה זו לא על אברהם, כי אם על העבד עצמו –
בדבריה של רבקה אליו: "שתה, אדוני". הכבוד והעדינות
שנהגה רבקה בעבד הביאוה לסיים תחילה את העיסוק
בצרכיו, ורק לאחר מכן לפנות לגמליו.
ניתכן שהעבד, לא נתן כנראה את דעתו לכל זה, ובתארו
את מעשיה של רבקה חזר על מה שציפה לו מראש, ולא
עמד על השינוי הקטן שנהגה רבקה כלפיו.)

אבל הדמיון של רבקה לאברהם ניכר גם בדברים
אחרים, המעצימים אף הם את דמותה. בתחילת הפרשה
אברהם מבקש מעבדו

13. בראשית כ"ד, ד:

"כִּי אֶל אֶרְצִי וְאֶל מוֹלְדֹתַי תֵּלֵךְ"

וכאשר העבד מספר על כך למארחיו הוא מוסיף

14. בראשית כ"ד לז-לח:

"וַיִּשְׁבַּעֵנִי אֲדֹנָי לֵאמֹר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבָנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי
אֲשֶׁר אֲנֹכִי יֹשֵׁב בְּאֶרְצוֹ. אִם לֹא אֶל בֵּית אָבִי תֵלֵךְ"
מילים אלו רומזות, כמובן, לניסיון הראשון שנתנסה
אברהם

15. בראשית י"ב, א:

"לֵךְ לְךָ מֵאֶרְצְךָ וּמִמּוֹלְדֹתֶיךָ וּמִבְּיַת אָבִיךָ"

כך אנו מודעים יותר לניסיון הקשה העומד בפני רבקה,
הנדרשת לעזוב את משפחתה וללכת לבדה לאיש שלא

רבקה מקביל לתיאור דרכו של אברהם. העבד מבקש
מהנערה

5. בראשית כ"ד, יז

"הַגְּמִיאִנִי נָא מֵעַט מִיָּם מִכַּדָּה"

כמו שהציע אברהם לאורחיו

6. בראשית י"ח ד:

"יִקַּח נָא מֵעַט מִיָּם וְרַחְצוּ רַגְלֵיכֶם".³

וכאברהם, שאמר מעט ועשה הרבה בזריזות

7. בראשית י"ח, ו-ז:

"וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֵהָלָה אֶל שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַה־רֵי שְׁלֹשׁ
סָאִים קָמַח סִלַּת... וְאֵל הַבָּקָר רֵץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר
רֵד וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל הַנַּעַר וַיִּמְהַר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ"

כן רבקה

8. בראשית כ"ד, יח-כ:

"וְתִמְהַר וְתֹרֵד כַּדָּה... וְתִמְהַר וְתַעַר כַּדָּה אֶל הַשְּׂקֵת וְתִרְצֵ
עוֹד אֶל הַבָּאָר לְשָׂאב"

הווה אומר, בתחום החסד דומה רבקה לאבי המשפחה –
לאברהם.⁴

שְׁתֵּה, אֲדֹנָי

הרב אמנון בזק, גם מצביע על דיוק עדין בכתוב.
שכשהגיע העבד לארם נהריים, הוא הציב את הסימן
בלשון זו

9. בראשית כ"ד יז:

"וְהִנֵּה הַנַּעַר אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיהָ הִסִּי נָא כַּדָּה וְאֶשְׁתֵּה
וְאָמַרְהָ שְׁתֵּה וְגַם גְּמֻלֶיךָ אֶשְׁקֶה אֹתָהּ הַכַּחֲתָ לַעֲבָדְךָ
לִיצְחָק".

בלשון דומה תיאר את הסימן למשפחתה של רבקה
בספרו להם את הקורות אותו

10. בראשית כ"ד מב-מד:

"וְאָבֵא הַיּוֹם אֶל הָעֵינָן וַיֹּאמֶר... וְהִנֵּה הָעֵלְמָה הַיֹּצֵאת
לְשָׂאב וְאָמַרְתִּי אֵלֶיהָ הַשְּׂקִינִי נָא מֵעַט מִיָּם מִכַּדָּה.
וְאָמַרְהָ אֵלַי גַּם אֹתָהּ שְׁתֵּה וְגַם לְגְמֻלֶיךָ אֶשְׁאָב הוּא
הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הַכִּיחַ ה' לְבֶן אֲדֹנָי"
וכך, לדבריו, אכן אירע באמת

הכסף משנה שם: "שאליו יודע היה שלא היו מזווגין אשה ליצחק אלא הוגנת
לו, לפיכך לקח סימן לעצמו, שאם תהא כל כך נאה במעשיה ושלמה במדותיה עד
שכשיאמר לה 'הגמייני נא מעט מים', תשיבהו ברוח נדיבה 'גם גמליך אשקה' –
אותה היא שהזמינו מן השמים ליצחק" (ועיין רש"י ותוספות על הסוגיה שם).

3 לפסוק זה יש הקבלה גם בפס' לב בפרשתנו: "וַיָּבֵא הָאִישׁ הַבְּיָתָה וַיִּפְתַּח הַגְּמֻלִים
וַיִּתֵּן תְּבֹן וּמִסְפּוּא לְגְמֻלִים וַיִּמַּסְךְ רַגְלָיו וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ".

4 נדיבותה של רבקה ניכרת בדבר נוסף. העבד שואל את רבקה: "בת מי את? הגידי
נא לי הַיֵּשׁ בֵּית אָבִיךָ מִקּוֹם לָנוּ לְלוֹי?" (פס' כג). ורבקה משיבה יותר ממה ששאל:
"ותאמר אליו בת בתואל אנכי בן מלכה אשר ילדה לנחור. ותאמר אליו גם תבן
גם מספוא רב עמנו גם מקום ללוי" (פס' כד-כה) – לא רק מקום ללוי יש אצלנו,
אלא מובטחים לך גם תבן ומספוא לגמליך.

נמצאת על הגמל (בניגוד לנפילה על הגמל). למרות זאת, רש"י מפרש, בהתבסס על תרגום אונקלוס (ובהסתמך על מדרש רבה), שרבה הטתה עצמה (התכופפה) לצד אחד על הגמל.

21. רש"י על "ותפל מעל הגמל"

"ותפל – השמיטה עצמה לארץ, כתרגומו: אתרכינת, הטתה עצמה לארץ, [ולא הגיעה עד לארץ], כמו הטי נא כדך, ארכיני, ויט שמים וארכיך, לשון מוטה לארץ, ודומה לו: כי יפול לא יוטל, כלומר אם יטה לארץ לא יגיע עד הקרקע"

22. רמב"ן על "ותפל מעל הגמל"

הרמב"ן מסכים עם רש"י ומסביר שזוהי דרך צניעות - נסיגה ופרישה בתגובה למראה אדם זר.

ואין דעת אונקלוס שהשמיטה עצמה מן הגמל לארץ, שאם כן הנה היא נופלת מעל הגמל ממש, לא מוטה מעליו, וכן כל לשון "הרכנה" הטיה לצד אחד בלבד. אבל כוונתו כי מעל הגמל אשר היא רוכבת עליו הטת עצמה לצד אחד להסב פניה ממנו.

וכמוהו לדעתי ויראה נעמן רץ אחריו ויפול מעל המרכבה לקראתו ויאמר השלום (מ"ב ה כא), שאין ענינו רק שהשפיל עצמו במרכבה לקראת הרץ אשר היה בארץ לשאול לו בשלום. וכן אמר (שם נו) כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך.

האבן עזרא, שבדרך כלל ניתן לצפות שיעדיף פירוש המתאים לפשט הפסוק, מפרש גם הוא את המילה "ותפל" כפעולה וולונטרית, ואומר כי זהו סוג של קידה. כמו כן הוא אומר כי הפסוק הבא (ס"ה), בו מגלה רבקה מיהו האיש בשדה, מקדים את פעולת ה"נפילה". כפי הנראה הוא חש כי ה"נפילה" היא תגובתה של רבקה לפגישתה את חתנה המיועד, כשם שהתכסותה בהמשך היא תגובה לכך. הרמב"ן ממאן להפוך את סדר הפסוקים, ואומר כי ה"נפילה" (למעשה רק פניה הצידה) היא התגובה לבואו של אדם זר ההולך לקראתה, וההתכסות היא מחוות המשך חזקה יותר, כאשר היא מגלה מיהו אותו אדם.

23. רמב"ן על "ותרא את יצחק"

ותרא את יצחק - לשון רש"י, ראתה אותו הדור ונתביישה ממנו. ורבי אברהם פירש כי הפסוק האחרון מוקדם, כי "ותאמר אל העבד", וכבר אמרה אל העבד, ורבים בתורה כן על דעתו. ובאמת שימצאו מהם, אבל בכאן איננו נכון, שיצטרך לערב שתי המקראות, ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ההולך בשדה לקראתנו ויאמר העבד הוא אדוני ותפול מעל הגמל ותקח הצעיף ותתכס. ולדעתי, בראות רבקה איש הולך לקראתה בשדה שירט הדרך והלך בשדה לעומתם, ידעה כי הוא בא לראותם ולקרו

ראתה מעודה, ולעוצמה שמאחרי הסכמתה הפשוטה והאמיצה "אלך" (כ"ד, נח).

לדעת הרב בזק, גם פרידתה של רבקה מעל משפחתה מזכירה במידת מה גם את עקדת יצחק. בשני הסיפורים נדרש ניתוק מוחלט בין האב לבין בנו או בתו. אברהם, שצווה על ניתוק קיצוני - להעלות את בנו לעולה - עושה זאת בזריזות (בראשית כ"ב, ג):

"וַיִּשְׁכֶּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר"

לבן ובתואל נדרשים אף הם לניתוק, (והמקרא רומז כי משכו את לבם הכסף והזהב שהביא עמו העבד "וַיְהִי כִּי רָאָתָא אֶת הַנֶּזֶם וְאֶת הַצְּמִידִים עַל יְדֵי אַחֲתָו" [כ"ד, ל]) אך הם מבקשים לעכב את הביצוע

16. בראשית כ"ד נד-נה:

"וַיִּקְוֹמוּ בְּבֶקֶר וַיֹּאמְרוּ שְׁלַחְנִי לְאֲדָנִי. וַיֹּאמְרוּ אַחִיָּה וְאִמָּה תֵּשֵׁב הַנֶּעַר אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עֶשְׂרֵי אַחֵר תֵּלְךָ" אבל רבקה מוכנה לצאת לדרך מיד.

אשר על כן היא מתברכת מפי משפחתה

17. בראשית כ"ד ס:

"וַיִּירֶשׁ זְרַעְךָ אֶת שְׁעַר שׁוּאִיו"

בדומה לברכה שהתברך אברהם לאחר העקדה:

18. בראשית כ"ב, יז:

"וַיִּרֶשׁ זְרַעְךָ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו"

אברהם חי בסביבה אליילית, ומתוכה נבחר

19. יהושע כ"ד, ב-ג:

"בַּעֲבֹר הַנְּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מְעוֹלִם תָּרַח אָבִי אַבְרָהָם וְאָבִי נַחֲוֹר וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אַחֲרִים. וְאַקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מְעַבְרֵי הַנְּהָר"

רבקה חיה באותה סביבה בדיוק, עם כל תחלואיה. כאברהם ידעה אף היא לשמור על דרכי צדקה וחסד, וכשהגיעה העת - להיענות לקריאה ללכת לארץ ה'. ההקבלה לאברהם מדגישה אפוא גם את הכושר לפתח אישיות מיוחדת ונבדלת מן הסביבה האליילית השלילית כל כך.

יתכן שזיקה זו תסביר את התנהגותה של רבקה בשעה שפגשה, בסופו של הסיפור, את יצחק

20. בראשית כ"ד סד-סה:

(סד) וַתֵּשֶׂא רַבְקָה אֶת עֵינֶיהָ וַתֵּרָא אֶת יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמֶל: (סה) וַתֹּאמֶר אֶל הָעֶבֶד מִי הָאִישׁ הַלְזֶה הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה לְקִרְאָתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדָנִי וַתִּקַּח הַצְּעִיף וַתִּתְכַּס:

המשמעות הפשוטה של לשון הפסוק - "ותפל מעל הגמל" - היא שרבקה נופלת מן הגמל ארצה. הפועל "נפל" מבטא בדרך כלל פעולה לא-רצונית, וכן המילה "מעל" משמעותה שלאחר הנפילה רבקה כבר אינה

עבד - כיוון שהתורה משווה אותו לאברהם אבינו, אמת המידה המתאימה יותר לאישיות מרשימה יוצאת דופן.

כשרבקה יוצאת לדרך, התורה אומרת

24. בראשית כ"ד ס"א:

"וַתֵּקֶם רַבְקָה וְנִעְרָתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל הַגְּמָלִים וַתֵּלְכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת רַבְקָה וַיֵּלֶךְ"

רבקה מוכנה ומסוגלת לצאת למסע אל עבר הלא-נודע בדיוק בגלל שהיא הולכת אחרי אדם שנראה לה כ"איש", אדם שמשרה עליה תחושת ביטחון, אדם שהיא מוכנה ללכת אחריו. בעיני רבקה נראה האדם שהיא הולכת אחריו כאיש, ואילו באותו פסוק עצמו בעיני התורה, הוא מתואר כעבד. מעט מאוחר יותר, רבקה נושאת את עיניה ורואה את יצחק שיצא לשוח בשדה.

היא נופלת מעל הגמל ואז

25. בראשית כ"ד ס"ה

"וַתֹּאמֶר אֶל הָעֶבֶד מִי הָאִישׁ הַלְזָה הַלְזָה בְּשֵׁדָה לְקָרְאתִנִּי."

כיוון שראתה את יצחק, מראה מרשים באמת, "איש" אמיתי, האיש נהפך בעיניה לעבד. בביתם של אברהם ויצחק העבד שקודם נראה בעיניה "איש" התכווץ בחזרה לקומתו המקורית. מטרת התורה בסיפור זה היא להראות לנו כיצד רבקה מזהה באופן מיידי ואינסטינקטיבי את גדולתו של יצחק. יצחק עולה עשרת מונים על הדמויות המרשימות שפגשה בעבר, ומגמד בעיניה את שאר האנשים - וזה מה שגרם לה ליפול מן הגמל.

לאחר מכן, כשהיא מגלה שזהו בעלה, היא מכסה את פניה - התנהגות שאינה רגילה, יש להניח, לאשה שפוגשת את בן-זוגה, אלא מבטאת את יראת הכבוד שלה כלפיו. התגובה הראשונה, הנפילה, היא תגובה ישירה לנוכחותו המרשימה והמכרעת; התגובה השנייה, ההתכסות, היא החלטה מודעת כיצד היא תתייחס אליו בעתיד, בשל הנוכחות המרשימה שלו. ההתרשמות הראשונית של רבקה מיצחק גורמת לה לבנות איתו מערכת יחסים שכוללת בתוכה מידה מסוימת של התגוננות ואיפוק.⁵

לשלוש או להכניסם אל ביתו ללון, עשתה כדרך מוסר הנשים לעמוד בהצנע

כלומר כל המפרשים מבינים מכך שהאפיזודה כולה מתארת את צניעותה של רבקה. ונשאלת השאלה מדוע סטו כל המפרשים שהזכרנו לעיל מן הפשט, שרבקה נפלה ממש מעל הגמל?

הרב עזרא ביק מסביר שכפי הנראה, הסיבה לכך היא שהפרשנים לא ראו כל סיבה לנפילה כזו. האם היה זה אך ורק מקרה שרבקה איבדה את שיווי משקלה בדיוק ברגע שראתה את יצחק? ואם אכן זה מה שקרה, מדוע שהתורה תספר לנו על כך? ככל שניתן לראות, אין לנפילה שום השלכות בסיפור עצמו. ההסבר האלטרנטיבי, שהנפילה היא מעשה של צניעות, נתמך במסופר בהמשך הסיפור שהיא ממשיכה ומכסה את עצמה. לכן כל המפרשים מקבלים את המדרש ש"ותפל" משמעותו התכופות ולא נפילה.

וממשיך הרב ביק ומסביר שהסיבה שהתורה טורחת לספר לנו את זה היא כדי לידע אותנו על מעלותיה של רבקה. כך שזה משלים את הסיפור הקודם על המפגש של רבקה עם אליעזר ליד העין, שבו ראינו שרבקה התאפיינה בנדיבות וחסד.

הנצי"ב מגן על הגישה הפוכה, המפרשת את "ותפל" כפעולה לא-רצונית ונפילה ממש, ומסביר את הנפילה כתגובה של תדהמה והיסחפות - "ליפול מהרגליים". לפי גישה זו, הנפילה של רבקה והתכסותה הן שתי תגובות שונות, כפי שכתוב בפשט הפסוקים שבהן פעולות אלו מופרדות זו מזו בדו-שיח בין רבקה לעבד בנוגע לזהותו של האיש בשדה. הראשונה היא תגובתה של רבקה למראהו (רב הרושם) של יצחק, שהדהים אותה אף מבלי שתדע את זהותו, בעוד השנייה היא החלטתה המודעת לכסות את עצמה מפני האדם שכעת היא יודעת שהוא חתנה המיועד. ברור שפרשנות זו קרובה יותר לפשט המילים.

הרב ביק מסביר שפרשנות זאת של הנצי"ב מתחזקת מקריאה מדוקדקת בשאר הסיפור. לאורך הסיפור הקודם של ביקור העבד בבית בתואל אבי רבקה, התורה מכנה אותו "העבד", ואילו משפחתו של בתואל מכנה אותו "האיש". הרב ביק מסביר, שזה מצביע על כך שלמרות שהוא בסך הכל עבד של אברהם, בעיני אנשי ארם הוא אישיות מרשימה. זה מובן למדי, לאור העובדה שחז"ל מזהים את "העבד" כאליעזר, ומתארים אותו כאדם גדול וצדיק בזכות עצמו. אנשי ארם יודעים שהוא עבד, אך דמותו נראית להם מכובדת ומרשימה, ולכן באופן אוטומטי הם מדברים עליו כעל "האיש", בהתכוונם לאישיות; זאת בניגוד לתורה, המכנה אותו

⁵ הנצי"ב מסביר באריכות מדוע התכסות זו היא חשובה ומשמשת בסיס להבנת יחסיהם של יצחק ורבקה בפרשת תולדות. רבקה בעתיד, גם כשהיא משוכנעת בצדקת דרכה, אינה מסוגלת להתעמת עם יצחק ישירות. יראת הכבוד שנוצרה בה בפגישתם הראשונה אינה נחלשת למרות שהיא כבר לומדת את חסרונותיו ואת טעויותיו של יצחק. לכן היא תבחר ל"סדר" אותו ברמאות ולא להתעמת איתו ישירות.

התרשם מההשגחה הניסית המלווה את רבקה, **ולכן** הוא רואה בה את ממשית דרכה של אמו, שבורכה בנוכחות ניסית עליונה. רש"י ממשך ואומר כי כניסת רבקה לאהל התבטאה בחידוש אותם ניסים שאפיינו את נוכחותה של שרה - נר דלוק מערב שבת לערב שבת, ברכה מצויה בעיסה, וענן קשור על האהל (שהוא וודאי סימן לנוכחות שכינה). אם כן הניסים שמספר העבד מובילים ישירות לניסים נוספים, כיוון שרבקה, לבד מהיותה שידוך נפלא, היא כפי הנראה מישהי שמסוגלת להמשיך את תפקידה של שרה כמקום מנוחתה של השכינה.

אך כמובן שזה איננו פשט הפסוק. קריאה אפשרית פשוטה של הפסוק היא שהעבד סיפר ליצחק את מה שהוא, העבד, עשה - כלומר, הניסיון שארגן בעין, בעזרתו של הקב"ה. ניסיון זה אינו מוכיח השגחה עליונה כפי שהוא מוכיח שרבקה היא אישיות של חסד. זוהי למעשה התכונה המוכיחה כי רבקה היא אישה ראויה ליצחק. עם זאת, הרב ביק סבור שרש"י צודק בכך שהוא מקשר את סיפור העבד אל הבאת רבקה אל האהל, ולא אל הנישואים עצמם, וזאת משתי סיבות. ראשית, זוהי תגובתו **המיידית** של יצחק, ושנית, זוהי הפעולה שזקוקה להסבר. יתכן בהחלט שיצחק היה נושא את רבקה לאשה פשוט מפני שהעבד הביא אותה, אך אנו עדיין תוהים מהם הרקע וההסבר לכך שיצחק **קודם כל** מביא את רבקה אל האהל. לפי רש"י, הניסים שהתרחשו בארם מביאים את יצחק להציב את רבקה במקום שבו תמשיך את הניסים כיורשתה של שרה.

אלא שיש להבין, מדוע פעולות החסד של רבקה ליד העין גורמות להיותה מובאת אל האוהל. לשם כך, עלינו להבין מה בדיוק מסמלת פעולה זו. בפסוק האחרון של הסיפור

29. בראשית כ"ד ס"ז כתוב:

"וַיְבָאֵה יִצְחָק הָאֵהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבְּקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֱבֶהּ וַיִּנְחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ"

ראוי לציין כי רש"י (בעקבות אונקלוס) מפרש את המילים

30. רש"י: "וַיְבָאֵה יִצְחָק הָאֵהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ" –

"ויביאה האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו, כלומר והרי היא שרה אמו".

כלומר האוהל הוא אוהלו של יצחק, ונשאלת השאלה, מדוע מפרש רש"י את הפסוק באופן זה, הכרוך בקריאה מאד לא פשוטה של הביטוי "שָׂרָה אִמּוֹ"?

תשובה לשאלה זו נתונה ברמז בדברי הרמב"ן. הוא מצביע על הקושי הדקדוקי בפסוק – העדר מילת היחס "שלי". אמנם בדרך כלל בעברית אין צורך במילה "שלי", כמו למשל "אהל שרה". אולם כאשר שם העצם הוא מושא ישיר, עם ה"ה הידיעה, כמו במקרה זה "האהלה",

רבקה ואהל שרה :

שני פסוקים מתארים את פעולותיו של יצחק בפגשו את רבקה. הראשון מבניהם עוסק בעבד וביצחק; השני ביצחק ורבקה. ראשית נאמר

26. בראשית כ"ד ס"ו:

"וַיִּסְפֹּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה"

ולכאורה פסוק זה מיותר לחלוטין, במיוחד מכיוון שלא נתונים בו פרטים כלשהם. ההסבר הפשוט ביותר, בהתחשב בהקשר ובחוסר הפירוט, הוא שהעבד סיפר ליצחק כי הוא הביא לו כלה מארם. אבל זה כל כך ברור מאליו שאין שום צורך לכתוב זאת, אלא אם כן הפסוק הבא הוא תגובה ישירה לכך. הפסוק הבא מספר שיצחק נשא את רבקה לאישה, וזה לא נראה כתגובה לדבריו של העבד, אלא לעובדה הפשוטה שרבקה באה. כמובן שללא הסבר כלשהו מצד העבד, ליצחק לא היה צל של מושג מי היא רבקה; אך אלא אם כן יש בשיחה זו יותר ממה שנראה לעין, לא נראה שיש יחס ישיר של סיבה ומסובב בין הפסוקים, והסיפור לא היה חסר מאומה ללא הפסוק הראשון.

הרב ביק מסביר, שזאת כנראה הסיבה לכך שרש"י ממלא את החלל ושם דברים בפי העבד. על אף שהפסוק אומר שהעבד סיפר ליצחק

27. "את כל הדברים אשר עשה", רש"י אומר שהוא סיפר לו

"ניסים שנעשו לו שקפצה לו הארץ ושנזדמנה לו רבקה בתפלתו"

רש"י מודע לכך ששימת הדגש על הניסים המלווים את העלילה העיקרית מצריכה סטייה מן הפשט, כיוון שהעבד לא עשה את הניסים, אלא הם נעשו לו. אף על פי כן מעדיף רש"י את ההסבר המדרשי. הסיבה לכך היא שהוא רואה לצורך להסביר מדוע תגובתו של יצחק היא תוצאה של סיפורו של העבד.

רש"י מסביר כי הניסים משכנעים את יצחק לפעול כפי שכתוב

28. בראשית כ"ד ס"ז:

"וַיְבָאֵה יִצְחָק הָאֵהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבְּקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֱבֶהּ"

הניסים מוכיחים כי רבקה נועדה לו לאישה בידי ההשגחה העליונה, וזוהי הסיבה לכך שפעל כפי שפעל. כלומר, יצחק פועל בתגובה ישירה לדברי העבד.

הרב ביק סובר, שהדגש צריך להיות מושם על פעולתו המיידית של יצחק, עוד לפני שנשא את רבקה – הבאתה אל אהל שרה אמו, שברור כי המשמעות היא יותר מאשר לקחתה לאישה. מדברי רש"י אנו מבינים כי יצחק

"אוהל", כלומר אין קשר בין האוהל ובין שרה. האוהל הוא אותו אוהל שבו נמצאת משפחת-עם ישראל, היכן שמונחים היסודות לבניינו של עם ישראל. זהו אוהל של שרה במובן זה שהבאת רבקה אל האוהל מסמלת את כניסתה לתפקיד של שרה – כממשיכה יותר מאשר כמחליפה. יצחק מביא את רבקה אל האוהל לא משום שהוא זקוק לאישה שתחליף את אמו, אלא משום שהוא יודע שכאשתו יש לה תפקיד נוסף – להמשיך את עבודתה הבלתי-גמורה של שרה. בהדגימה את מידת החסד הוכיחה רבקה כי היא מתאימה, באופן אישי, להיות אשתו של יצחק; אולם עדיין לא הראתה נטייה או כישרון לחלקו הציבורי של התפקיד. משום כך על יצחק להביאה "הַאֵהֶלָה שָׂרָה אִמּוֹ". המדרש אומר כי היתה התחדשות מיידית של הניסים, והרב ביק מסביר שמשמעות הדבר הוא שרבקה מסוגלת להיכנס באופן מיידי לנעליה של שרה ולקבל על עצמה את התפקיד. ורק לאחר שיצחק מכניס את רבקה לתפקיד ה"אם" – תפקיד שהעבד לא הכין אותה אליו ואף לא הזכיר, הוא נושא אותה לאישה.

הרב ביק מסביר, שהתורה הוסיפה את ההערה הלא-שגרתית על כך שהוא אהב אותה בכדי למנוע פרשנות שגויה אפשרית של הסיפור כאילו הנישואים היו פוליטיים בלבד – כאילו יצחק נשא את רבקה אך ורק משום שהיא מילאה את תפקידה של ה"אם" בהיסטוריה של עם ישראל. לכן התורה מדגישה שיצחק אהב את רבקה ברמה האישית, ואז חוזרת לדבר על הרמה השנייה – "וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ", כלומר יצחק מצא לא רק בת-זוג אהובה לעצמו אלא גם מישהי שתחליף את שרה אמו, ותמלא את תפקיד ה"אם" לעם ישראל.

בדרך כלל מוסיפים את המילה "של" – "האהל של שרה". הרמב"ן נפטר מקושי זה בכך שאומר שזוהי חריגה קבילה מן הכלל. לעומתו, רש"י סובר כי חסרון מילת היחס מבטל את האפשרות לפרש שהאוהל הוא אוהל של שרה; ועל כן, בעקבות אונקלוס, הוא מסביר כי יצחק הביא את רבקה לאוהלו (יש להניח כהקדמה לנישואין), וראו זה פלא, היה זה כאילו שרה שם, כיוון שהניסים שהתרחשו בחייה של שרה התחדשו.

הרב ביק סובר שיש סיבות נוספות לפקפק בהסבר כי היה זה האוהל של שרה ממש. ככל שידוע לנו, לשרה לא היה אוהל. אין שום אוהל הידוע כשייך לשרה. יש רק מקום אחד שבו צוין ששרה נמצאת באוהל כלשהו – כשהמלאכים באים לבקר את אברהם בתחילת פרשת וירא, ושם נראה שהיא נמצאת באותו אוהל שאברהם ישב לפתחו כשה' התגלה אליו. במילים אחרות, ככל

שידוע לנו אברהם ושרה חלקו אוהל אחד.⁶

מצד שני, הפרשנות של אונקלוס ורש"י בוודאי אינה נכונה יותר מבחינה דקדוקית מאשר זו של הרמב"ן (ואבן עזרא). והרב ביק מציע שההסבר הוא בעצם שילוב של השניים. העבד סיפר ליצחק מדוע רבקה היא האישה המושלמת עבורו, כיוון שעברה את מבחן החסד. באופן זה, העבד ממלא את השליחות שהטיל עליו אברהם, למצוא אישה מתאימה ליצחק (כ"ד, א'–ד'). אברהם דואג למציאת אישה ליצחק כמו שכל אב דואג לבנו. אם זהו התפקיד היחיד שעל רבקה למלא, אזי העבד כבר הוכיח כי היא ראויה בהחלט, כיוון שהיא צדקת המגלמת את האידיאל העיקרי של אברהם אבינו עצמו, החסד.

יצחק, לעומת זאת, מודע היטב לכך שהאישה שתהיה לרעייתו תצטרך להיות גם אחת האמהות; היא חייבת להיות לא רק בת לעם ישראל, אלא בעלת תפקיד בתהליך שטרם נשלם של ייסוד עם ישראל, ויש לה תפקיד ייחודי ביצירת הבסיס להשכנת שכינה בעולם. לשם כך, צדיקות אישית אינה מספקת. שלשת השנים הקודמות היו פרק זמן – היחיד בהיסטוריה של האבות – שבו לא הייתה בחיים אף "אם". נישואיו של יצחק הם גם תחילת דרכו כ"אב", והוא זקוק, כמו גם התכנית האלוקית עבור עם ישראל, ל"אם". משום כך כיוון שהתרשם מההוכחה שסיפק העבד לאישיותה הטובה של רבקה כאדם פרטי, יצחק מביא אותה אל האוהל.

הרב ביק סבור, שזה אינו אוהל מסוים שהיה שייך לשרה והמתין ריק בשלושת השנים האחרונות. המבנה הדקדוקי של הפסוק מזמין עצירה לאחר המילה

6 העובדה שלכל אחת מנשי יעקב היה אוהל משל עצמה (ל"א, ל"ג) אינה הוכחה לכך שלנשים היה אוהל נפרד מבעליהן. כאשר יש ארבע נשים, אין ברירה אלא לתת לכל אחת מהן אוהל, אבל בהחלט סביר שבני הזוג יחלקו אוהל כאשר קיימת רק אשה אחת, כמו לאברהם.